

Nauka w oczach erudytów

Adam Adamandy Kochański,

Gottfried Wilhelm Leibniz,

Korespondencja Adama Adamandego

Kochańskiego i Gottfrieda Wilhelma

Leibniza z lat 1670-1698, D. Sieńko

(tłum.), wyd. Muzeum Pałacu Króla

Jana III w Wilanowie, Warszawa 2019,

ss. 256.

Postaci Gottfrieda Wilhelma Leibniza nie trzeba z pewnością przedstawiać czytelnikom ZFN, wszak w archiwum czasopisma można znaleźć wiele artykułów na jego temat, wymieńmy chociaż trzy ostatnio opublikowane: (Heller, 2016; Bubula, 2011; Heller, 2008). Zupełnie inaczej rzecz ma się z postacią polskiego jezuitę Adama Adamandego Kochańskiego – ten wybitny uczonec XVII wieku pojawił się w kręgu zainteresowania autorów ZFN tylko raz na marginesie rozważań o recepcji myśli Galileusza (Targosz, 2003). Najwyższy więc czas, aby przypomnieć znaczenie również i tej postaci dla rozwoju refleksji filozoficznej w kontekście nauki.

Naukowa korespondencja polskiego jezuitę Adama Adamandego Kochańskiego oraz słynnego filozofa Gottfrieda Wilhelma Lei-

bniza należy bowiem do jednych z najciekawszych i najważniejszych w historii polskiej nauki (a także związanej z nią filozofii). Obejmuje okres prawie trzydziestu lat i choć niestety dotrwała do naszych czasów w niekompletnym stanie, to i tak zachowany zbiór 39 listów stanowi unikalne świadectwo rozwoju nauki pod koniec XVII wieku oraz kształtowania się poglądów związanych z nowoczesną metodą naukową. Listy przynoszą niezwykle bogactwo treści ubranej w kunsztowną formę epistolarną, zaświadczając, że mamy do czynienia z najwybitniejszymi przedstawicielami *respublica eruditorum*. Korespondencję zapoczątkował młody, liczący 24 lata Leibniz, który zabiegał o kontakt z Kochańskim, sławnym już wówczas uczonym. Tematykę listów można podzielić za tłumaczką, Dorotą Sieńko, na pięć głównych grup: a) zagadnienia nauk ścisłych (matematyka, astronomia) oraz przyrodniczych; b) zagadnienia konstruktorsko-inżynierskie; c) językoznawstwo oraz badania dotyczące pochodzenia ludów i narodów; d) sprawy związane z misjami w Chinach i tamtejszą kulturą; e) problematykę alchemiczną i medyczną (zob. s. 25). Korespondencja ukazuje z jednej strony wiel-

kie znaczenie, jakie przykładano wówczas w nauce do metod matematycznych, z drugiej zaś istnie *silva rerum*, które próbowali w jakiś sposób przy pomocy teorii opanować ówczesni uczeni. Lektura korespondencji jest wyjątkową okazją do ujżenia nauki *in statu nascendi*, a koniec wieku XVII stanowi bardzo ważny okres kształtowania się nowożytnej nauki (wspomnijmy choćby wczesne wzmianki Leibniza o istocie rachunku różniczkowego doskonale ukazujące intuicje genialnego twórcy). Historyk i filozof nauki odnajdzie tam wiele interesujących wątków – nie sposób wymienić tu wszystkich, więc z własnej perspektywy chciałbym wskazać trzy: kwestie z zakresu metodologii nauk, epistemicznej roli przyrządów naukowych oraz maszyn liczących.

Niniejsze wydanie korespondencji nie jest bynajmniej pierwszą edycją. Dzieje edycji dokonanych przez polskich uczonych są dobrym świadectwem trudności w rozwoju rodzimej historiografii nauki. Pierwsze wydanie w języku oryginalnym zostało dokonane przez Samuela Dicksteina na łamach „Prac Matematyczno-Fizycznych” (Dickstein, 1901; 1902) na podstawie odpisów Eduarda Bodemana. Jedynie dwa listy z tego zbioru zostały przetłumaczone przez warszawskiego

matematyka i opublikowane nieco wcześniej na łamach (notabene!) „Przeglądu Filozoficznego” (Dickstein, 1897). W edycji Dicksteina brakowało dwóch listów, które po wielu latach opublikował również w odpisach z oryginałów Stanisław Dobrzycki (1967). Komplet łacińskich odpisów Bodemana i Dobrzyckiego bez zmian przedrukował Bogdan Lisiak SJ (2005). Po stu latach od pierwszej edycji Dicksteina konieczne było opracowanie nowego wydania uwzględniającego nowoczesny aparat krytyczny, wciąż nie posiadaliśmy również tłumaczenia całości korespondencji. W nowym opracowaniu i tłumaczeniu należało uwzględnić również aktualną wiedzę z zakresu historii i filozofii nauki. Niestety dzieła tego Lisiak nie mógł dokonać, pisząc z żalem we wstępie, że „[...] wątków było zbyt wiele, a podawanie tłumaczeń przekraczało możliwości redaktorów i wydawnictwa” (Lisiak, 2005, s. 9). Wyjaśnił również, że u podstaw współczesnych problemów leżało niezrozumienie znaczenia edycji korespondencji w polskim środowisku naukowym. Recenzent Komitetu Badań Naukowych ocenił, że „edycja listów nie jest podstawą do premiowania” (Lisiak, 2005, s. 10 [przypis]). Nie jest to niestety jedyny współczesny przykład braku zrozumienia zna-

czenia edycji korespondencji naukowej w polskim środowisku naukowym. Tym bardziej więc przyjąć należy z wielkim uznaniem recenzowane tu nowoczesne tłumaczenie listów Kochańskiego i Leibniza, wydane niezwykle starannie i z wielką dbałością o wytworną oprawę graficzną.

Na marginesie trzeba dodać, że dominujący w Polsce brak zrozumienia dla znaczenia edycji korespondencji naukowej powoduje, że wiele naszych historycznych skarbów może jeszcze długo spoczywać na półkach archiwów – ani reprezentanci humanistyki, ani reprezentanci nauk często nie są w stanie dostrzec ich wartości. Oczywiście są chlubne wyjątki, a jednym z dowodów na to, że są w naszym kraju naukowcy, jak i wydawcy rozumiejący ten stan rzeczy, jest omawiana publikacja.

Tłumaczenie dokonane przez Dorotę Siefiko jest, jak wspomniałem, pierwszym tłumaczeniem całej korespondencji na język polski. Tłumaczka uzupełniła tekst źródłowy wcześniejszych wydań (Dickstein, 1901; 1902; Dobrzycki, 1967; Lisiak, 2005) w oparciu o krytyczne wydanie listów Leibniza: *Sämtliche Schriften und Briefe*. Do

zbioru dodała również w „Dodatku” trzy listy z korespondencji z innymi uczonymi, które pozwoliły lepiej naświetlić dyskutowane przez Kochańskiego i Leibniza problemy zawarte w *Liście pytań do o. Bouveta*.

O znaczeniu edycji decyduje przede wszystkim poziom tłumaczenia, który oceniam wysoko, ponieważ tłumaczka starała się bardzo wiernie oddać sens wypowiedzi uczonych, jednocześnie unikając wielu pułapek, które czyhają na tłumacza nieznającego dobrze kontekstu historycznego i naukowego. Drugim aspektem decydującym o mojej wysokiej ocenie tej publikacji jest bardzo dobre opracowanie krytyczne. Liczne cenne przypisy ukazują doskonałą orientację tłumaczki w niezwykle bogatym tle historycznym korespondencji. Jej uwagi wyraźnie nawiązują do erudycyjnego stylu Kochańskiego i Leibniza, co nadaje publikacji wysoką wartość, a komentarzom pewną spójność stylistyczną z tekstem źródłowym. Godne uwagi jest również wprowadzenie, ukazujące czytelnikowi szeroki kontekst historyczny oraz najważniejsze wątki korespondencji¹. Szkoda, że część ta nie została

¹ Jako ciekawostkę można powiedzieć, że praca nad publikacją trwała około dekady, a częściowo związana była z działalnością grupy historii nauki Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych.

bardziej rozbudowana, gdyż pozostawia pewien niedosyt, który jednak dla dociekliwego czytelnika może stać się inspiracją do własnych studiów.

Na zakończenie można jeszcze zapytać, dlaczego korespondencję dwóch uczonych wydało niezwykle starannie i pięknie Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Za wyjaśnienie niech wystarczy urywek listu Leibniza, wychwalający (nie jeden raz zresztą!) króla Sarmacji, Jana III Sobieskiego: „Nie bez racji bowiem nazywa się Wielkim waszego Króla, który – jedyny spośród wszystkich, którzy ćwiczą się w cnocie Bohaterstwa, nie zabiega o podziw dla siebie i otrzymał panowanie w królestwie wzniosłej myśli, zanim i Fortuna ogłosiła go królem [Polski]” (s. 96). Szczere świadectwo jednego z największych uczonych tamtych czasów powinno wejść do kanonu wiedzy każdego wykształconego Polaka. Niestety tak nie jest, a nawet wśród historyków nauki wiedza ta nie jest powszechna. Wciąż na zbyt mało wiemy o tamtych czasach i w związku z tym nie możemy doceniać naszego wkładu naukowo-filozoficznego. Książki takie, jak recenzowana, mogą jed-

nak skutecznie odwrócić ten nieszczęśliwy stan rzeczy.

PAWEŁ POLAK

Bibliografia

- Bubula, D., 2011. Woluntaryzm w ujęciu Gottfrieda Wilhelma Leibniza i Samuela Clarke’a. *Philosophical Problems in Science (Zagadnienia Filozoficzne w Nauce)* [Online], (48), ss. 77–94. Dostępne na: <<http://zfn.edu.pl/index.php/zfn/article/view/140>> [ostatni dostęp: 9 lipca 2019].
- Dickstein, S., 1897. Wyjątek z korespondencji Kochańskiego z Leibnizem. *Przegląd Filozoficzny*, 1, ss. 71–85.
- Dickstein, S., 1901. Korespondencja Kochańskiego i Leibniza według odpisów D-ra E. Bodemanna z oryginałów, znajdujących się w Bibliotece Królewskiej w Hanowerze, po raz pierwszy do druku podana przez S. Dicksteina. *Prace Matematyczno-Fizyczne* [Online], 12, ss. 225–273. Dostępne na: <<http://pldml.icm.edu.pl/pldml/element/bwmeta1.element.bwnjournal-article-pmfv12i1p8bwm>> [ostatni dostęp: 9 lipca 2019].

- Dickstein, S., 1902. Korespondencja Kochańskiego i Leibniza, według odpisów D-ra E. Bodemanna z oryginałów, znajdujących się w Bibliotece królewskiej w Hanowerze, po raz pierwszy do druku podana przez S. Dicksteina (ciąg dalszy i dokończenie). *Prace Matematyczno-Fizyczne* [Online], 13, ss. 237–283. Dostępne na: <<http://pldml.icm.edu.pl/pldml/element/bwmeta1.element/bwnjournal-article-pmfv13i1p6bw>> [ostatni dostęp: 9 lipca 2019].
- Dobrzycki, S., 1967. Deux lettres inédites de Leibniz à Kochański. *Organon*, 4, ss. 217–228.
- Heller, M., 2008. Stworzenie świata według Leibniza. *Philosophical Problems in Science (Zagadnienia Filozoficzne w Nauce)* [Online], (42), ss. 3–14. Dostępne na: <<http://zfn.edu.pl/index.php/zfn/article/view/243>> [ostatni dostęp: 9 lipca 2019].
- Heller, M., 2016. Wyzwanie dla racjonalności: Leibniz i początek ery Newtona. *Philosophical Problems in Science (Zagadnienia Filozoficzne w Nauce)* [Online], (61), ss. 5–22. Dostępne na: <<http://zfn.edu.pl/index.php/zfn/article/view/377>> [ostatni dostęp: 9 lipca 2019].
- Lisiak, B., red., 2005. *Korespondencja Adama Adamandego Kochańskiego SJ (1657-1699)*, seria: *Źródła do Dziejów Kultury. Kroniki i Listy* nr 1. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”: Wydawnictwo WAM.
- Targosz, K., 2003. Polski wątek w życiu i sprawie Galileusza „Galileo Galilei e il mondo polacco” Bronisława Bilińskiego (1969) z uzupełnieniami. *Philosophical Problems in Science (Zagadnienia Filozoficzne w Nauce)*, (32), ss. 45–90.